

MENAXHIMI I MBETURINAVE MEDICINALE NË KOSOVË: SFIDAT DHE REKOMANDIMET PËR PËRMIRËSIM

Genc Demiraj

Arkitekt,
Fakulteti i Arkitekturës,
Universiteti i Prishtinës

*Deutsche Gesellschaft für
Internationale
Zusammenarbeit (GIZ Kosovo)*

Menaxhimi i mbeturinave medicinale është një aspekt kompleks i punëve spitalore, duke ndikuar si në shëndetin publik ashtu edhe në mbrojtjen e mjedisit. Menaxhimi joefektiv mund të çojë në rreziqe të rënda shëndetësore, duke përfshirë përhapjen e sëmundjeve infektive si hepatiti dhe HIV. Për më tepër, ndotja e mjedisit nga praktikat jo adekuate të asgjësimit përbën një kërcënim për ekosistemet, me ndotës që mund të hyjnë në zinxhirin ushqimor.

Vendet në zhvillim shpesh përballen me sfida të mëdha në këtë fushë, kryesisht për shkak të kufizimeve ekonomike që pengojnë zbatimin e sistemeve efektive të menaxhimit të mbeturinave. Në thelb, menaxhimi i mbeturinave medicinale përfshin disa faza kryesore: ndarjen, grumbullimin, ruajtjen, transportin, trajtimin dhe asgjësimin. Secila prej këtyre fazave luan një rol jetik për të siguruar që mbeturinat të trajtohen në një mënyrë që zvogëlon rrezikun e infeksioneve dhe ndotjes. Ndër metodat e asgjësimit, rekomandohen teknikat moderne të sterilizimit të cilat ndihmojnë në uljen e ndikimeve mjedisore duke eliminuar emetimin e ndotësve të dëmshëm.

Çështja e menaxhimit të mbeturinave medicinale nuk është vetëm një çështje e efikasitetit operacional, por është e lidhur thelbësisht me tema më të gjera të shëndetit publik, kujdesit mjedisor dhe përgjegjësisë sociale. Ndërsa sistemet e kujdesit shëndetësor në mbarë botën vazhdojnë të zhvillohen dhe zgjerohen, rëndësia e menaxhimit efektiv të mbeturinave bëhet gjithnjë e më kritike, duke bërë thirrje për inovacion të vazhdueshëm, edukim dhe investim në praktika të qëndrueshme.

Sektori i kujdesit shëndetësor në Kosovë përballlet me sfida në menaxhimin e mbeturinave në mënyrë efektive dhe të sigurt. Ky artikull thellohet në rishikimin e fundit gjithëpërfshirës të praktikave të menaxhimit të mbeturinave medicinale (MMM) në Kosovë, duke ekzaminuar gjendjen në një sërë objektesh shëndetësore, përfshirë institucionet publike dhe private të tri nivele. Studimi mbi gjendjen ekzistuese të mbeturinave medicinale, dhe rekomandimet respektive, është mbështetur nga Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ Kosovë), dhe i kryer në përputhje me udhëzimet e Organizatës Botërore të Shëndetësisë. 56 objekte të kujdesit shëndetësor janë përzgjedhur për analizë bazuar në një sërë kriteresh, duke përfshirë nivelin e kujdesit që ofrojnë, shërbimet që ofrojnë, vendndodhjen e tyre gjeografike dhe llojet e mbeturinave që gjenerojnë. Ky proces i përzgjedhjes siguroi që të ekzaminohet një pjesë përfaqësuese e infrastrukturës së kujdesit shëndetësor të Kosovës.

Metodologjia e studimit ishte e shumëanshme, duke përfshirë një rishikim të dokumenteve dhe raporteve ekzistuese, përdorimin e pyetësorëve, kryerjen e vizitave në terren dhe intervistimin e palëve të interesit. Një mjet i rëndësishëm i përdorur në këtë studim ishte instrumenti i

Vlerësimit të Shpejtë të Individualizuar (I-RAT), i zhvilluar nga UNDP.

Në objektet publike, u theksuan mangësi në fusha specifike, veçanërisht në menaxhim dhe trajnim, ku rezultatet ishin dukshëm të ulëta. Në krahasim, sektori privat demonstroi aftësi më të forta në këto fusha, me trajnime më efektive për sigurinë në punë. Një çështje e rëndësishme e identifikuar ishte trajtimi i mbeturinave në nivel reparti, veçanërisht në spitalet publike, ku klasifikimi dhe ndarja e mbeturinave rezultoi e dobët. Në të kundërt, spitalet private treguan performancë më të mirë në këtë aspekt.

Studimi shqyrtoi gjithashtu transportin e brendshëm dhe ruajtjen e mbeturinave të kujdesit shëndetësor. Shumë objekte publike kishin praktika të pasigurta në këto zona, siç u pasqyrua në rezultatet e tyre të ulëta I-RAT. Në të kundërt, spitalet private shfaqën sisteme të mirë organizuara për transportin e brendshëm dhe ruajtjen e mbeturinave.

Një fushë tjetër kritike e rishikuar ishte menaxhimi i mbeturinave të rrezikshme kimike, farmaceutike dhe radioaktive. Si spitalet publike ashtu edhe ato private raportuan heqjen graduale të pajisjeve që përmbajnë merkur dhe nuk gjeneronin më mbetje radioaktive ose kimike. Megjithatë, planet për trajtimin dhe asgjësimin e mbeturinave të rrezikshme, veçanërisht në spitalet private, u identifikuan si të papërshtatshme. Praktikant dhe trajtimin dhe asgjësimin ndryshonin ndjeshëm midis spitaleve publike. Disa demonstrian praktika efektive të trajtimin dhe asgjësimin, ndërsa të tjerët, me pajisje të prishura për trajtimin e mbeturinave dhe mungesë të planeve të emergjencës, shënuan rezultate shumë të ulëta.

Transporti i mbeturinave të rrezikshme infektive ishte një tjetër fushë shqetësuese. Automjetet e përdorura ishin shpesh të pa licencuara, të pa etiketuara siç duhet dhe monitorimi nga autoritetet ishte i pamjaftueshëm. Kjo ishte në kontrast me kërkesën ligjore që mjetet e transportit të mbeturinave të rrezikshme të regjistrohen dhe certifikohen. Gjithashtu, dokumenti i transportit "Fletë shoqëruese për transportin e mbeturinave të rrezikshme", i kërkuar nga Udhëzimi Administrativ përkatës, nuk është përdorur, duke reflektuar një çështje më të gjërë të mospërputhjes me rregulloret kombëtare dhe marrëveshjet ndërkombëtare.

Studimi gjithashtu identifikoi mangësi në përcaktimin e përgjegjësisë për MMM në institucionet e kujdesit shëndetësor. Dokumentacioni ishte i pamjaftueshëm, me Planet e Menaxhimit të Mbeturinave shpesh të pa detajuara ose jo të përditësuara çdo vit. Për më tepër, regjistrimi dhe monitorimi i mbeturinave nga autoritetet ishte i pamjaftueshëm, dhe monitorimi dhe mbikëqyrja e brendshme për menaxhim të sigurt ishte i rrallë.

Trajnimi u shfaq si një fushë kyçe që kërkon

Korrespondenca:
genc.demiraj@giz.de

përmirësim. Mungonte një sistem trajnimi i institucionalizuar i MMM në nivel kombëtar dhe MMM nuk përfsihet në programet arsimore të shkollave apo universiteteve.

Figura 1. Grirësi jo-funksional i sterilizuesit (Autoklavës)

Shqetësimet për sigurinë në punë përfshinin përdorimin jo të standardizuar të pajisjeve mbrojtëse personale dhe mungesën e procedurave standarde për lëndimet nga gjilpëra. Objektet shëndetësore u raportuan se përzienin mbeturinat komunale me ato mjekësore, duke bërë të nevojshme trajtimin e të gjitha mbeturinave si mbeturina të rrezikshme infektive. Ndarja e mbeturinave infektive dhe të mprehta shpesh nuk ishte e standardizuar dhe njohuritë dhe ndërgjegjësimi për ndarjen e duhur ishin të ulëta. Në përgjithësi mungonte infrastruktura për ruajtjen e mbeturinave infektive dhe të mprehta në objektet publike parësore. Infrastruktura e magazinimit në spitalet publike pa sistemin e tyre të trajtimit të mbeturinave u konstatua se ishte e pasigurt. Menaxhimi i mbeturinave patologjike dhe asgjësimi i mbeturinave farmaceutike përbënin sfida të vazhdueshme, pa strategji kombëtare për trajtim ose asgjësim.

Procesi i buxhetimit në spitalet rajonale dhe Qendrat Kryesore të Mjekësisë Familjare (QKMF) u shqyrtua, duke zbuluar se shërbimet e MMM nuk kishin një linjë buxhetore specifike brenda buxheteve spitalore. Në vend të kësaj, këto shërbime mbuloheshin nga linja e përgjithshme e buxhetit "Shërbimet Teknike", duke e bërë të vështirë identifikimin e shpenzimeve aktuale për MMM.

Natyra e vjetërsuar e autoklavave të përdorura në asgjësimin e mbeturinave, së bashku me kostot gjithnjë e më të larta të mirëmbajtjes dhe funksionimit, ngriti shqetësimet në lidhje me efektivitetin e kostos dhe nevojën për zëvendësim. Megjithatë, kufizimet buxhetore shpesh çuan në vazhdimin e përdorimit të autoklavave të vjetra për aq kohë sa të ishte e mundur, me masa të përkohshme

asgjësimi të miratuara kur autoklavat u bënë jofunksionale. Këto masa përfshinin djegien e hapur ose varrosjen brenda ambienteve të spitalit ose hedhjen brenda vendeve komunale, të cilat paraqesin rreziqe të papranueshme për personelin mjekësor dhe sanitar, publikun dhe mjedisin.

Procedurat standarde të rekomanduara të menaxhimit për mbeturinat medicinale në Kosovë

Në përgjigje të mangësive të identifikuara në sistemin e menaxhimit të mbeturinave të kujdesit shëndetësor në Kosovë, janë përshkruar një sërë procedurash standarde të rekomanduara të menaxhimit. Këto rekomandime mbulojnë të gjitha aspektet e MMM, duke përfshirë reduktimin e mbeturinave, trajtimin, ndarjen, grumbullimin, transportin dhe ruajtjen, duke u fokusuar në përafrimin e praktikave me standardet ndërkombëtare.

Figura 2. Ruajtja e mbeturinave farmaceutike

Raporti thekson minimizimin e prodhimit të mbeturinave në objektet e kujdesit shëndetësor, futjen e parimit të 'hierarkisë së mbeturinave', duke avokuar për reduktimin e tyre nëpërmjet parandalimit dhe ripërdorimit. Strategjitë përfshijnë zëvendësimin e kimikateve të rrezikshme me materiale më pak të rrezikshme, riciklimin e mbeturinave jo të rrezikshme, heqjen graduale të pajisjeve që përmbajnë merkur, zbatimin e strategjive të blerjes dhe kontrollit të stokut për të reduktuar mbetjet dhe bashkëpunimin me personelin mjekësor për të minimizuar përdorimin e materialit.

Raporti propozon përmirësime në trajtimin e mbeturinave, duke përfshirë krijimin e një skeme gjithëpërfshirëse të ndarjes për të gjitha llojet e mbeturinave, edukimin dhe trajnimin e stafit përgjegjës për ndarjen dhe grumbullimin, dhe përdorimin e enëve të përshtatshme të mbeturinave. Raporti sugjeron ndërhyrje si sigurimi i shportave dhe qeseve të standardizuara për lloje të ndryshme të mbeturinave, krijimi i një sistemi ndarjeje për mbeturinat kimike dhe

trajnimi për gjeneruesit dhe trajtuesit e mbeturinave.

Kohët e grumbullimit dhe metodat fikse të përshtatura për lloje të ndryshme mbeturinash janë përcaktuar me theks në ndarjen e mbeturinave të rrezikshme nga ato jo të rrezikshme. Rekomandimet përfshijnë përdorimin e shportave të koduara me ngjyra dhe shenja për kategori të ndryshme mbeturinash, bazuar në standardet e OBSH-së dhe konsiderata të veçanta për trajtimin e mbeturinave farmaceutike citotoksike dhe gjenotoksike.

Raporti këshillon praktikën më të mira për transportimin në vend të mbeturinave brenda objekteve të kujdesit shëndetësor, duke përfshirë transportimin e mbeturinave gjatë kohërave më pak të ngarkuara, ndarjen në të rrezikshme dhe jo të rrezikshme, përdorimin e pajisjeve të përcaktuara posaçërisht për transport dhe sigurimin e mirëmbajtjes së rregullt dhe dezinfektimin ditor të mjeteve transportuese.

Programet gjithëpërfshirëse të trajnimit dhe edukimit që synojnë të gjithë stafin e përfshirë në gjenerimin, trajtimin dhe menaxhimin e mbeturinave janë thelbësore. Trajnimi duhet të mbulojë praktikën e sigurta të MMM, procedurat e urgjencës dhe trajtimin e llojeve specifike të mbeturinave si materialet citotoksike dhe gjenotoksike.

Rekomandohet monitorimi dhe mbikëqyrja e rregullt e praktikave të MMM brenda objekteve të kujdesit shëndetësor, duke përfshirë auditimet e brendshme dhe rishikimet nga autoritetet e jashtme për të siguruar pajtueshmërinë dhe efikasitetin. Kërkohej po ashtu zhvillimi dhe zbatimi i politikave që mbështesin strategjitë e përshkruara të MMM, duke përfshirë bashkëpunimin midis objekteve të kujdesit shëndetësor, agjencive qeveritare dhe palëve të tjera të interesit për të krijuar një sistem koheziv dhe efektiv të MMM.

(Studimi mbi gjendjen ekzistuese të mbeturinave medicinale në Kosovë dhe rekomandimet, është mbështetur nga GIZ Kosovë dhe është kryer në përputhje me udhëzimet OBSH-së)

Figura 3. Përdorimi i qeseve për mbeturinave medicinale pa kod të ngjyrës